

Ávarp Svavars Getssonar við opnunarathöfn ISLEX í Gautaborg 23. nóvember 2011. Textinn er á sænsku en með stuttum inngangi á íslensku.

Ævintýri handa öllum heiminum

ISLEX–orðabókin sem breyttist í ævintýri á netinu — fimmtíu þúsund orð urðu tvö hundruð og fimmtíu þúsund orð

Í síðustu viku á degi Jónasar Hallgrímssonar var opnaður aðgangur að orðabók á netinu. Atburðurinn var í norræna húsinu og þar með sást árangur af margra ára starfi og áratuga undirbúningi. Það var svo haldið upp á opnun orða bókarinnar í Gautaborg 23. nóvember. Þar hélt ég eftirfarandi tölu um þessi tíðindi: Hugmyndir um orðabók fyrir þrjátíu árum breyttust í orðabók á netinu með íslensku sem grunnmál þar sem hægt er að fletta upp á dönsku, norsku og sænsku. Og svo kemur færeyska á næsta ári. Áhugasamir mega gjarnarn fletta upp á slóðinni www.islex.bi.is – og sjá: Ævintýraheimurinn opnast.

Í ræðu minni fjallaði ég um orðabókina og menningarsamskipti Íslands og Svíþjóðar en svo vill til að ég kom að þessu verki úr þremur áttum á árunum frá 1990: Fyrst sem ráðherra, síðan sem formaður Norræna menningarsjóðsins og loks sem sendiherra Íslands í Svíþjóð.

Sveriges ambassadör Island i dag heter Anders Ljunggren. Han har sammanfattat en rapport om ordboksfrågan, som tog sin början i januar 1984. Ambassadens arkiver tok han med sig till talarstolen i Nordens hus förra veckan när man öppnade islex-projektet. Det verkade vara oerhört tungt och mycket papper som han hade med sig, men han ville bara visa hur mycket det var och är. Hans tal var kort och precist. Jag har läst igenom information från hans arkiv och baserar en liten del av mitt anförande på detta.

50 tusind ord — 250 tusind ord

Det började alltså med en idé om en bok med femtio tusen ord översatta från isländska till svenska.

När Bo Ralph tillträdde professuren i nordiska språk vid Göteborgs universitet stod det klart för honom – i likhet med flera andra – att det fanns ett stort behov av att åstadkomma ett isländskt-svenskt lexikon. Året 1988 diskuterade Jón Hilmar Jónsson vid Orðabók Háskóla Íslands (Íslands Universitet ordbok) och professor Bo Ralph frågan och utifrån den diskussionen bildades en grupp av specialister och intresserade i ordboksfrågan. Året 1990 fick Bo Ralph ett uppdrag att anordna en nordisk ordbokskonferens. Det visade sig då att liknande idéer fanns vid den svenska ambassaden i Reykjavik. Där hade ambassadör Per-Olof Forshell sökt finna vägar för att finansiera detta stora arbete. Han möttes snart av positiv respons bl.a. från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Men så insjuknade Forshell och avgick som ambassadör och avled en kort tid därefter. Då hade pengarna för ordboksframställningen redan influtit på ett konto hos Nordens hus i Reykjavik. Där passade Lars Åke Engblom på pengarna. Forshells avsikt hade varit att den isländska ordboken skulle kunna utges i samband med den isländska republikens 50-årsdag, 1994. Så blev icke fallet men vid firandet av 50-årsdagen beslöt svenska regeringen att stifta en fond, Svensk- isländska samarbetsfonden, som från början engagerades för ordboksprojektet och fonden förvaltade “ordboksarvet” efter Forshell. Året 1998 skrev Bo Ralph i ett PM om ordboken: - Med hänsyn till dagens tekniska situation är det inte ens säkert att man skall föreställa sig en publicering i traditionell bokform. Vad som behövs i många sammanhang är framför allt elektroniskt baserade översättningshjälpmedel.”

Och nu har vi dem – elektroniskt baserat översättningshjälpmedel – från isländska till svenska – och danska och norska/bokmål och nynorsk – och färöiska är på väg! I stället för en bok på femtio tusen ord har vi fem böcker på totalt 250 tusen ord.

Året 1990 hade jag lyckan att just då inneha kulturministerposten i den isländska regeringen och hade bland annat en roll i att följa upp en nordisk handlingsplan för kultur. Då fick jag först höra om planerna på en isländsk-svensk ordbok. Då råkade det också vara så att Sveriges utbildningsminister Bengt Göransson satt i nordiska ministerrådet för skolfrågor och vi kom att diskutera ordboken. Långt senare träffades vi, Bo Ralph, Anna Hannesdóttir och Kristinn Jóhannesson. På den tiden i september 2001 hade jag genom ödets märkliga nycker blivit Islands ambassadör här i Sverige. Det var på Bokmässan här i Göteborg, som vi började prata om en ordbok igen; projektet hade då varit dött i många år. I november samma år träffades vi i residenset på Strandvägen i Stockholm och där var Anders Ljunggren, som då var generalsekreterare för det nordiska samarbetet i Sverige, jag, Gudrun min fru och Bengt Göransson, före detta utbildnings- och skolminister, nu i 2001 ordförande i Föreningen Norden i Sverige. Vi tre (Bo Ralph, Anders Ljunggren och jag) gick sedan för att träffa Marita Ulvskog, som då var Sveriges kulturminister, och berättade att vi ville ge ut en ordbok. Nu började intensiva diskussioner med Orðabók Háskóla Íslands under Guðrún Kvarans ledning.

Statsministrar träffas

Hösten 2004 var det bestämt att det skulle hållas ett svenskt - isländskt statsministermöte. Det var i november 2004. Då var Göran Persson och Halldór Ármannsson statsministrar. Det fanns många frågor på agendan som till exempel situationen i Ukraina, Afganistan och Irak, men sist i raden låg ordboksfrågan, alltså isländsk svensk ordbok. Av en tillfällighet, som nog inte var en tillfällighet, hamnade ett PM om ordboken överst i bunten av handlingarna i stället för underst där det skulle ligga. Ministrarna kom således att diskutera en ordbok och tyckte att de befann sig på hemmaplan. Det måste bli en bok sa Persson, inte bara en nätversion och den diskussionen tog drygt trettio minuter av i allt fyrtio minuter. Bertil Jobeus, som då var Sveriges ambassadör på Island och jag växlade blickar och så var mötet över. Det hölls en presskonferens efter mötet och nätversionen av Sveriges radios engelska program rapporterade följande: ”The Swedish prime minister met with visiting Icelandic Prime Minister Halldor Asgrimson for talks here in Stockholm – noting that Iceland has doubled its investments in Sweden in recent years. The Swedish prime minister says he hopes Sweden will increase investments in Iceland. The two also discussed the production of a years-long dream: a new Icelandic-Swedish dictionary”.

På presskonferensen talade ministrarna mest om ordböcker, lite om Ukraina, ännu mindre om isländska investeringar – de verkade som erfarna lexikografer.

Därmed var saken klubbad. Sedan beslöt den svenska regeringen att bevilja medel för att finansiera projektet och nu när nätversionen av ordboken tas i bruk har svenska skattebetalare satsat 13,5 miljoner SEK (svenska kronor) på detta projekt. Jag tror helt säkert att det är det största bidrag som någon nordisk regering har beviljat de senaste decennierna till ett isländskt-nordiskt samarbetsprojekt.

Välvillig inställning

Jag berättar denna historia därför att den beskriver relationerna mellan Island och Sverige mycket väl. När min hustru Guðrún och jag tillbragte fyra och ett halvt år i Sverige kom vi i mycket konkret kontakt med svenskarnas välvilliga inställning; överallt möttes vi av obetingad välvilja helt utan krav och alltid på en ärlig och öppen grund på jämställd nivå. Det visade sig när ett stort antal (flera tiotals) svenska glaskonstnärer donerade exemplar av sin konst till Island i samband med den svenske kungens statsbesök på Island året 2004. Då var det visekonsul Christina Nillroth som samlade konsten och arrangerade hela projektet.

Vänskapen och välviljan framgår också av projektet med de isländska sagorna som Kristinn Jóhannesson kommer att redovisa om en stund. Kristinn har i likhet med Bo Ralph bedrivit detta viktiga samarbetsprojekt med kraft och styrka, något vi vill framföra vårt djupt kända tack för.

Det visades också, detta starka engagemang för Island i Sverige, när vi ordnade en utställning och en auktion med isländska konstverk hösten 2005 med stöd av Vigdís Finnbogadóttir. Och det visade sig också när vi firade Islandsdagen i Stockholm i slutet av maj 2003. Vår avsikt den gången var enbart att visa upp Island för svenskarna. Det kom tiotusentals besökare och hedrade Island med sin närvaro i Kungsträdgården i hjärtat av Stockholm.

I året 2041

Men vad kommer sedan?

Låt oss först titta tillbaka till den tid då professor Ralph och ambassadör Forshell började fundera på ordboken; det är snart trettio år sedan. Om trettio år från dagens datum skriver vi året 2041; då kommer jag att vara något äldre än vad jag är idag, men bara 97 år. Hur kommer Norden att se ut då? Då blir det inte bara ordböcker på nätet men vi kan säkert föra samtal via maskinella översättningar – samtal med nätstöd kommer säkert att höra till vardagens realiteter vid den tiden.

Kommer Norden att ha blivit en del av en större enhet, storstater, stormakter? Kommer hela Norden att bestå av en stat med fem röster i internationella sammanhang? Den svenske debattören Gunnar Westerberg menar att en nordisk förbundsstat kan ge de nordiska länderna en internationell maktställning. Jag har alltid tyckt att det skulle vara en spännande idé. Nu ansöker Island om medlemskap i EU (Europeiska unionen) där det reses fler frågor än det finns svar. Tyskland och Frankrike vill förvandla EU till en förbundsstat. Storbritannien vill reducera den gemensamma EU-byråkratin.

Är det bara för den rika, gemensamma luxus-EU-framtid som vi skall förbereda oss, vi som bor i Norden? De fem nordiska länderna har drygt 25 miljoner invånare. Det är bara 0,3 % av världens befolkning. De nordiska ländernas BNP uppgick 2008 till 1,4 miljarder dollar, vilket skulle ha gjort Norden till världens tolfte största ekonomi, strax före Indien, Mexico och Australien och det är ca 2,5 % af världens bruttonationalprodukt (BNP). Det är därför klart att vi kan utöva betydande inflytande på hela världen.

Är det inte bäst för oss att göra en gemensam nordisk resa bland annat för att förstärka vårt bidrag till världskulturen, där vårt bidrag främst skulle bestå av kultur och jämnare fördelning av det som vi har? Nu har det vist sig att välfärdsstaten är starkare ekonomiskt än den ultraliberala staten. Därför kan vi nu på ett bättre sätt möta omvärldens utmaningar, oavsett om det rör sig om migration till våra länder på grund av befolkningsökningen i världen eller växande miljöproblem. Världens befolkning uppgår nu till sju miljarder. Det kommer att bli fler och fler från andra världsdelar som bankar på våra dörrar och fler och fler som vill få bo här med oss i de rikaste av världens samhällen. Vi måste förbereda oss på att välkomna dem till våra länder; trånga nationalistiska idéer passar inte i framtiden.

Jag vill föreslå att om trettio år kommer det nordiska samarbetet att vara mycket mer intensivt än vad det är idag. Den framtidssynen bygger på erfarenheter av arbetet med nät-ordboken som vi inviger och gläds åt idag – bokidéen om en ordbok som blev till sex böcker med gratis tillgång för alla på nätet. Kostar ingenting att använda därför att den är redan betald af våra generösa skattebetalare. Vi måste berätta om detta äventyr för hela världen.